

A. A. M. Houtveen, *Begeleiden van vernieuwingen*. (Proefschrift Rijksuniversiteit Utrecht) Academisch Boeken Centrum, De Lier, 1990, 286 pag., f 58,50, ISBN 90 72015 59 2.

De kern van Houtveens dissertatie vormt haar verslag van de constructie van instrumenten waarmee de activiteiten beschreven/gemeten kunnen worden die schoolbegeleiders verrichten in het kader van de invoering van onderwijsvernieuwingen. Dit verslag wordt gelardeerd met een overzicht van de resultaten (tot medio 1985) van het onderzoek naar begeleiding bij het invoeren van onderwijsvernieuwingen en met een onderzoeksverslag naar de relatie tussen het begeleidend handelen (zoals gemeten/beschreven met de nieuw ontwikkelde instrumenten) en de mate waarin een onderwijsvernieuwing daadwerkelijk wordt geïmplementeerd.

In de eerste helft van de jaren tachtig kampten onderzoekers van onderwijsbegeleiding met het probleem dat niet duidelijk was welke activiteiten een schoolbegeleider precies verricht als hij begeleiding bij de invoering van onderwijsvernieuwingen verzorgt. Houtveen heeft geprobeerd om dit probleem op te lossen; niet alleen door deze activiteiten systematisch in kaart te brengen, maar ook door ze in de vorm van meetinstrumenten te presenteren. Dat moet het mogelijk maken de aldus gemeten schoolbegeleidende activiteiten te koppelen aan de mate waarin de begeleidde vernieuwing daadwerkelijk ingevoerd wordt.

Houtveen heeft allereerst een verzameling van begeleidingsactiviteiten aangelegd, daarbij gebruik makend van velerlei (literatuur-)bronnen; de activiteiten zijn vervolgens door een panel van deskundigen in drie categorieën verdeeld: begeleiden van de initiatie van de vernieuwing, van de implementatie daarvan en van de incorporatie. De overeenstemming tussen de panelleden bleek laag; daarom werd besloten een andere indeling te hanteren: procesbegeleiding, leerkrachtgerichte begeleiding en schoolleider-begeleiding. Procesbegeleiding omvat in feite de begeleiding van het gehele proces van onderwijsvernieuwing: initiatie, implementatie en incorporatie; leerkrachtgerichte begeleiding betreft vooral de begeleiding van individuele leerkrachten in de klas; schoolleider-begeleiding heeft te maken met de rol van de schoolleider als manager en onderwijskundig leider, maar omvat ook zaken als ondersteuning van

de schoolleider bij zijn rol als initiator van vernieuwingen en bij zijn rol als verzorger van nazorg bij een ingevoerde vernieuwing. Deze nieuwe indeling berust op een interpretatie van hetgeen de panelleden (totaal negen personen) aan commentaar hebben geleverd op de eerste indeling van de activiteiten.

De nieuwe indeling van activiteiten leidt tot een drietal schalen: één voor het meten/beschrijven van de procesbegeleidingsactiviteiten, één voor de beschrijving van de leerkrachtgerichte begeleiding en één voor de beschrijving van de begeleiding van de schoolleider. De aldus verkregen drie schalen werden aan een betrouwbaarheids- en validiteitsonderzoek onderworpen; ten slotte werden zij gerelateerd aan een criteriumvariabele: de mate van 'vernieuwend handelen' van de leerkracht.

Door allerlei problemen over een onzorgvuldige publikatie van de onderzoeksresultaten over de effecten van schoolbegeleiding in 1985 lieten vele schoolbegeleiders weten niet aan de betrouwbaarheids- en validiteitsonderzoeken te willen meewerken. Uiteindelijk werd de medewerking van 72 schoolbegeleiders verkregen (van de benaderde 800). De onderzoekster zag zich daardoor genoodzaakt over te gaan op leerkrachten en basisschooldirecteuren als respondentgroepen; vanuit elke groep werden zo'n 400 respondenten geworven.

Van elk van de ontwikkelde drie schalen, weer opgebouwd uit allerlei deelschalen, is door de auteur een psychometrisch rapport opgesteld; al deze rapporten zijn in een bijlage van het proefschrift opgenomen. De psychometrische gegevens gaven soms aanleiding tot het aanpassen van de schalen; al met al ontstonden, gelet op de waargenomen alpha's, voldoende homogene (= betrouwbare?) schalen. De begripsvaliditeit werd bepaald door na te gaan of begeleidingsactiviteiten die tot dezelfde fase behoren (procesmodel) zo sterk met elkaar samenhangen dat ze één latente factor vormen. Dat bleek het geval. Gelijksoortige procedures werden voor de beide andere schalen gevolgd.

Na aldus de betrouwbaarheid en begripsvaliditeit van de schalen te hebben vastgesteld, zijn zij gebruikt in een correlatieel onderzoek. Nagegaan is hoe de met de schalen gemeten begeleidingsactiviteiten samenhangen met het vernieuwend handelen van de leerkrachten. Dit vernieuwend handelen is dan weer gebaseerd op de ingevoerde onderwijsvernieuwing. Om het vernieuwend handelen te bepalen is gebruik gemaakt van het zgn. AZI-instrument: Attitude, Zorgen en Implementatie (een collectie Liket-schalen, met scoremogelijkheden variërend van 'geheel mee oneens' tot 'geheel eens'). Via

Lisrelprocedures werd de relatie gelegd tussen de begeleidingsschalen en de AZI-schalen. Tussen de beide groepen variabelen, door deze schalen gerepresenteerd, werden uiteindelijk gematigd positieve verbanden gevonden waarbij opmerkelijk was dat, naarmate de leerkrachten op een school ervarener waren, die verbanden sterker werden. In haar nabeschuiving trekt Houtveen een aantal positieve conclusies over de bruikbaarheid van de door haar geconstrueerde schalen en over de daarmee verzamelde gegevens.

De door Houtveen beschreven constructie van de drie begeleidingsschalen laat aan duidelijkheid niets te wensen over. Glashelder vertelt ze hoe de schalen tot stand gekomen zijn, welke problemen zich hebben voorgedaan en hoe zij die heeft moeten oplossen. Gevolgde procedures worden minutieus beschreven. Kortom, het onderhavige boek is een schoolvoorbeeld van een wetenschappelijk verslag. En wat meer is, een verslag over een interessant en belangrijk onderzoek. Het eerste onderzoek bovendien over onderwijsbegeleiding dat tot een promotie (R.U. Utrecht) leidde. In vele opzichten een zeer aanbevelenswaardige publikatie.

De grote helderheid vergemakkelijkt vanzelfsprekend de mate waarin kritische opmerkingen gemaakt kunnen worden. Want die zijn zeker te maken. Ik wil er twee noemen.

1
Het opdelen van de begeleidingsactiviteiten in drie schalen komt mij als artificieel voor. De keuze voor alle beschreven begeleidingsactiviteiten (ongeacht de schaal waarin zij worden opgenomen) komt mij als adequaat voor; ik ga zelf ook steeds van dit type activiteiten uit. Echter, het is niet zinvol om ze over drie schalen te verdelen daar – naar mijn mening – ze alle drie tegelijk kunnen voorkomen en ook daadwerkelijk voorkomen (zie bijvoorbeeld Rotterdamse School Advies dienst, 1990). Een begeleider die het volledige proces begeleidt, begeleidt heel vaak óók de individuele leerkrachten en óók de schoolleider met betrekking tot bijvoorbeeld de evaluatie en de nazorg van de vernieuwing. De schalen zijn ontstaan op basis van een 9-koppig panel; bij een dergelijk klein panel veroorzaakt één afwijkende mening al meteen een nieuwe schaal.

2

De betrouwbaarheids- en validiteitsonderzoeken zijn vaak heel ingenieus van opzet; ik vraag mij echter wel af of het zinvol is om homogeniteitscoëfficiënten te berekenen voor schalen die begeleidingsactiviteiten meten. Het is mij op voorhand niet duidelijk waarom deze activiteiten met elkaar moeten correleren (hetgeen door homogeniteitscoëfficiënten gecontroleerd wordt). Dat brengt mij meteen bij de Lisrelanalyses. Waarom zouden een aantal activiteiten die te zamen een begrip vormen, bijvoorbeeld zoals incorporatie, een latente factor moeten vormen? Zijn het niet veelal activiteiten die we, door middel van opsomming, in één begrip plaatsen, zonder dat wij behoeven te veronderstellen dat zij door een latente factor gegeneerd worden? Met andere woorden: waarom toch zo veel rekenen voor activiteiten die bepaald niet behoeven samen te hangen om toch tot hetzelfde begrip gerekend te worden? Zou de hieraan bestede tijd niet veel zinvoller gebruikt hebben kunnen worden voor een echt validiteitsonderzoek? Ik bedoel: een onderzoek waarin de antwoorden op de vragenlijst gecorreleerd worden met het – in dezelfde categorieën – geobserveerde gedrag van de begeleiders? (Als dit bij de instrumentconstructie niet gebeurt, dan gebeurt het meestal nooit meer!?) Hoe noodzakelijk dit soort validiteitsonderzoeken is, blijkt ook uit de door Houtveen vermelde correlatie tussen de scores op de schalen van de schoolbegeleiders en die van de door hen begeleide leerkrachten: deze zijn in het algemeen laag.

Samengevat: een zeer lezenswaardig verslag van een interessante instrumentconstructie, waarbij echter ook enkele kanttekeningen geplaatst moeten worden.

J. H. Slavenburg

Literatuur

Rotterdamse School Advies Dienst, *Onderwijsvernieuwing d.m.v. planmatige systeembegeleiding* (2) *Een strategie voor systeembegeleiding*. Rotterdamse School Advies Dienst, Rotterdam, 1990.

Mededelingen

Educational Research Workshop on Gifted Children and Adolescents

Onder auspiciën van de Raad van Europa wordt van 23 tot 26 juli 1991 aan de Katholieke Universiteit Nijmegen een workshop georganiseerd over onderzoek naar en de onderwijskundige aanpak van hoogbegaafdheid in de verschillende landen van Europa.

Nadere inlichtingen zijn verkrijgbaar bij: Prof.dr. F. Mönks, Katholieke Universiteit, Postbus 9103, 6500 HD Nijmegen, tel.: 080-612528.

Negende Wereldcongres over Hoogbegaafde Kinderen

Het negende wereldcongres over hoogbegaafde kinderen 'Talent for the future' wordt gehouden van 23 juli tot en met 2 augustus 1991 in het Congresgebouw te 's-Gravenhage.

Centrale thema's zijn: wetenschappelijke ontwikkelingen, onderwijs en begeleiding van hoogbegaafden op school en thuis en verdere professionalisering van de begeleiding.

Een van de hoofdthema's is 'Managing Talent' terwijl ook 'Muzikale hoogbegaafdheid' een bijzondere plaats in het programma inneemt.

Voor nader informatie: Prof.dr. F. Mönks, Katholieke Universiteit, Postbus 9103, 6500 HD Nijmegen, tel.: 080-612528 of 612526.

Conferentie 'Instructie in aanvankelijk lezen'

De Reading Association in the Netherlands (RAiN) organiseert een conferentie over het onderwerp 'Instructie in aanvankelijk lezen'. Deze conferentie vindt plaats op 5 september 1991 aan de Rijksuniversiteit te Leiden.

Voor informatie en inschrijving: RAiN, t.a.v. Drs. J. M. W. Clemens, Hogeschool Midden Nederland, FEO, Postbus 14007, 3508 SB Utrecht, tel.: 030-525111.

Symposium 'Naar een humane toekomst'

Op initiatief van en in samenwerking met de Vereniging Pedagogogen voor de Vrede organiseert het Bureau Studium Generale van de Rijksuniversiteit Utrecht op 7 en 8 november 1991 een symposium met als thema 'Naar een humane toekomst? Cultuur, vrede en opvoeding in een post-moderne wereld'.

Nadere inlichtingen zijn verkrijgbaar bij het Bureau Studium Generale van de Rijksuniversiteit Utrecht, Postbus 80.125, 3508 TC Utrecht, tel.: 030-532436.

Symposium 'Gezinsonderzoek'

Op 21 en 22 november 1991 wordt aan de Katholieke Universiteit Nijmegen het zevende symposium Gezinsonderzoek georganiseerd met als thema 'Opvoedings- en gezinsondersteuning'.

Nadere informatie en inschrijfformulieren zijn verkrijgbaar bij de Organisatie van het Symposium Gezinsonderzoek, Katholieke Universiteit, Postbus 9103, 6500 HD Nijmegen, tel.: 080-612955 (Drs. D. van Bortel) of 080-612144 (Drs. R. van Zutphen).

Europees Congres over 'Leergeschiktheid en leertests'

Op 28 en 29 november 1991 wordt door de Vakgroep Pedagogiek van de Rijksuniversiteit Utrecht in samenwerking met de PAOS Leiden een Europees Congres gehouden met als titel 'Leergeschiktheid en leertests. Alternatieven in het intelligentieonderzoek van kinderen'.

Voor nadere informatie: Vakgroep Pedagogiek, Rijksuniversiteit Utrecht, Mw. M. Loop, Postbus 80.140, 3508 TC Utrecht, tel.: 030-534650, resp. PAOS Leiden, Drs. P. Engelen, Postbus 325, 2300 AH Leiden, tel.: 071-143142.

European Dyslexia Conference 1992

Op 18, 19 en 20 maart 1992 zal in de R.A.I. te Amsterdam de European Dyslexia Conference worden gehouden. Vooraanstaande binnen- en buitenlandse sprekers zullen lezingen houden met het thema 'Dyslexia - Intriguing developments in diagnosis, treatment and research'.

Voor meer informatie kunt U contact opnemen met het congressecretariaat: International Dyslexia Association, Postbus 15051, 1001 MB Amsterdam, tel.: 020-6278949.

European Conference on Educational Research (Onderwijsresearchdagen 1992)

The Dutch Educational Research Association (VOR) in collaboration with the Department of Education of the University of Twente will hold an European Conference of Educational Research (ECER92) on June 22-25, 1992.

In response to a broadening of perspective in Europe, VOR will in 1992 launch a new form of cooperation for European educational researchers in order to stimulate an European level of exchange of ideas and experiences.

Main themes of ECER92 will be: - Educational Organization and Management; - Curriculum; - Learning and Instruction; - Educational Technology: Instrumentation and Implementation; - Research Methodology and Evaluation; - Teaching and Teacher Training; - Vocational and Professional Education and Training; - Higher Education.

More information: ECER92, Prof. Dr. J. M. Pieters, Department of Education, University of Twente, P.O. Box 217, 7500 AE Enschede.

Inhoud andere tijdschriften

Comenius

11e jaargang, nr. 1, 1991

Het te vroeg geboren kind als sociale uitvinding, door M. Schols

De pedagogische bijdrage aan het wetenschappelijk theoretische debat, door G. Biesta en S. Miedema
Vermindert het belang van het gezin? door J. Dronkers

Het achtste internationale congres over kindermishandeling, door M. Roelofs

Ombudswerk voor kinderen, door P. van der Ploeg

Pedagogisch Tijdschrift
16e jaargang, nr. 1, 1991

Nascholing en begeleiding in het perspectief van toekomstig onderzoek, door R. van den Berg

De professionele cultuur van basisscholen-in-vernieuwing, door K. Staessens

Naar een omvattende aanpak voor het analyseren en beoordelen van schoolboeken, door H. A. M. Franssen en R. A. de Jong

Conjuncturen in het gelijkheidsonderzoek, door C. Klaassen

Educational Reform between Reformation and Enlightenment, door P. van Vliet

Pedagogisch Tijdschrift
16e jaargang, nr. 2, 1991

Etniciteit, door E. Roosens

Het onderwijs aan allochtonen vanuit het assimilatieperspectief, door M. J. de Jong

"Inter-etnisch en intercultureel". Een nieuw perspectief voor het onderwijs, door A. M. J. Kloosterman

Onderwijs en anti-racisme, door H. G. Dors

Het verlangen naar zekerheid en geborgenheid. Enkele wijsgerig-pedagogische beschouwingen over opvoeding en onderwijs in de multi-culturele samenleving, door P. Smeyers

Tijdschrift voor Onderwijsresearch
16e jaargang, nr. 1, 1991

De invloed van docenten op de sekseverschillen met betrekking tot wiskunde, door H. Kuyper en M. P. C. van der Werf

Mentale rekenprocedures in het getalengebied 20-100 onderzocht met reactie-tijdmeter en tempo-toetsen, door M. Beishuizen, G. Wolters en G. Broers

Educatieve instrumentatietechnologie: het einde van de onderwijskunde, door A. Dirkszager

Notities en Commentaren

Visies op het gebruik van de computer in het onderwijs: een discussie bij het afscheidscolloquium van Prof. Dr. A. Dirkszager, door G. Kanselaar

Tijdschrift voor Orthopedagogiek
30e jaargang, nr. 3, 1991

Depressieve gedragskenmerken bij onpopulaire kinderen, door I. I. Jansen en M. A. G. van Aken
Vertrek uit een tehuis, een stressvolle ervaring, door M. Smit

Observeren en begeleiden, door M. E. Visser-Meijman en H. Buskop

Tussen bilingualisme en cochleaire implant: het spanningsveld van de dovenpedagogiek, door J. P. M. van Dijk
Dovenpedagogiek, 200 jaar jong, door J. van Weelden
Meer onderwijs op maat in het regulier onderwijs, door R. de Groot
Weer samen naar school, tot welke prijs? door J. van Weelden
Om het behoud van de Vooruitgang, door J. J. Dumont en J. T. A. Bakker

Ontvangen boeken

- Aken, M. A. G. van, *Competence development in a transactional perspective: a longitudinal study* (dissertatie). Dissertatie-Uitgeverij Mondiss, Kampen, 1991, f 27,50.
- Aussems, A. & E. J. Zwaan, *Straffen in de opvoeding*. Acco, Amersfoort, 1991, f 29,90.
- Baartman, H. (red.), *Praktisch-pedagogische thuis-hulp in bewerkelijke gezinnen*. Bohn Stafleu Van Loghem, Houten, 1991, f 39,50.
- Bel, A. & Th. Jonkergouw (red.), *Wegwijzer psychologie in Nederland*. Van Gorcum, Assen, 1991, f 35,-.
- Boland, Th., *Lezen op termijn* (dissertatie). Katholieke Universiteit Nijmegen, 1991.
- Bouwens, F. & M. Oud-de Glas, *Het vreemdetalenonderwijs in de onderbouw van het voortgezet onderwijs* (Forum reeks 13). Swets & Zeitlinger, Lisse, 1991, f 45,-.
- Cillessen, T., *The self-perpetuating nature of children's peer relationships* (dissertatie). Dissertatie-Uitgeverij Mondiss, Kampen, 1991, f 27,50.
- Haaster, H. van, *Wartaal. Een onderzoek naar methoden van competentieverhoging in de geestelijke gezondheidszorg* (dissertatie). Thesis Uitgeverij, Amsterdam, 1991, f 35,-.
- Heetveld, G., *Observeren, registreren en hulpverlening* (Modulenboek). Wolters-Noordhoff, Groningen, 1990, f 24,50.
- Hellinckx, W., E. Broekaert, A. Vandenberge, M. Colton (Eds.), *Innovations in residential care*. Acco, Amersfoort, 1991, f 49,50.
- Hooijmaaijers, T., *School en milieu*. Wolters-Noordhoff, Groningen, 1990, f 24,50.
- Klaassen, C. (red.), *Jeugd als sociaal fenomeen*. Acco, Amersfoort/Leuven, 1991, f 35,-.
- Kristensen, D. & A. Jenneskens, *Emancipatiebeleid op scholen. Meisjes en exacte vakken* (Forum reeks 12). Swets & Zeitlinger, Lisse, 1991, f 27,50.
- Leij, A. van der (red.), *Turkse kinderen in onderwijs en opvoeding*. VU Uitgeverij, Amsterdam, 1991, f 39,50.
- Leij, A. van der & E. J. Kappers (red.), *Dyslexie '90. Behandeling van lees- en spellingproblemen bij kinderen van 5 tot 12 jaar*. Swets & Zeitlinger, Lisse, 1991, f 39,50.
- Letiche, H. K., J. C. van der Wolf & F. X. Plooijs (Eds.), *The practitioner's power of choice in staff-development and in-service training*. Swets & Zeitlinger, Lisse, 1991, f 34,50.
- Luijten, A. J. M. (Ed.), *Issues in public examinations. A selection of the proceedings of the 1990 IAEA-Conference*. Uitgeverij Lemma, Utrecht, 1991, f 49,50.
- Overmaat, M., *Lezen en schrijven met behulp van tekstschema's* (Forum reeks 11). Swets & Zeitlinger, Lisse, 1991, f 32,50.
- Pels, T., *Marokkaanse kleuters en hun culturele kapitaal. Opvoeden en leren in het gezin en op school* (dissertatie). Swets & Zeitlinger, Lisse, 1991, f 44,50.
- Reijnga, K. & D. Weersema, *Leiding geven in de onderwijspraktijk*. Wolters-Noordhoff, Groningen, 1991, f 24,50.
- Robijns, M. & M. Volman (red.), *Verzorging, een vak apart?* (Forum reeks 9). Swets & Zeitlinger, Lisse, 1991, f 47,50.
- Schoonen, R., *De evaluatie van schrijfvaardigheidsmetingen* (dissertatie). S.C.O., Amsterdam, 1991.
- Spieker, B., *Emoties en morele opvoeding. Wijsgerig-pedagogische studies*. Boom, Meppel, 1991, f 27,50.
- Staessens, K., *De professionele cultuur van basis-scholen. Elke school heeft haar verhaal* (dissertatie). Universitaire Pers, Leuven, 1991, Bfrs. 795.
- Vankan, L. J. A. E., *Ontwerpen van omgevingsonderwijs* (dissertatie). Universiteitsdrukkerij, Nijmegen, 1990.
- Verhofstadt-Denève, L., *Adolescentiepsychologie*. Garant, Leuven/Apeldoorn, 1991, f 40,-.